

Jina _____

Namba yako _____

Sahihi ya mtahiniwa _____

Tarehe _____

102/2

KISWAHILI

Karatasi ya 2

LUGHA

Juni, 2016

MUDA: Saa 2^{1/2}

MTIHANI WA PAMOJA WA KASSU - JET

Hati ya Kuhitimu Elimu ya Sekondari

KISWAHILI

Karatasi ya 2

LUGHA

Muda: 2 ^{1/2}

Maagizo

1 Andika jina lako na namba yako katika nafasi ulizoachiwa hapo juu

2 Tia sahihi yako na tarehe ya mtihani katika nafasi ulizoachiwa hapo juu

3 Jibu maswali yote. Andika majibu yako katika nafasi zilizoachwa katika kijitabu hiki cha maswali

Kwa matumizi ya mtahiniwa pekee.

Swali	UPEO	ALAMA
1	15	
2	15	
3	40	
4	10	

UFAHAMU (Alama15)

Soma makala yafuatao kisha ujibu maswali yanayofuata.

Miaka 15 iliyopita, Umoja wa Mataifa ulitangaza August 12 kila mwaka, kuwa ‘Siku ya Vijana Duniani’ ambapo kauli mbiu ya mwaka huu inasema ‘Vijana na Afya ya Akili’.

Kwa mujibu wa andiko kutoka Umoja wa Mataifa, asilimia 20 ya vijana duniani kote hupata tatizo linalohusiana na afya ya akili kila mwaka. Hatari zaidi hutokea katika kipindi cha kuhama kutoka utoto kuingia utu uzima.

Kutengwa pamoja na aibu mara nyingi huongeza zaidi tatizo kwa kuwa vijana wengine hushindwa kutafuta msaada wanaohitaji. Hivyo mwaka huu, Umoja wa Mataifa umeazimia kuitumia siku hii kukuza uelewa kuhusu afya ya akili kwa vijana.

“Wakati tunaadhimisha Siku ya Vijana Duniani 2014, tuwawezeshe vijana wenye matatizo ya afya ya akili kubaini umuhimu wao, na tuoneshe kuwa afya ya akili inatuhusu sote,” amesema Katibu Mkuu wa Umoja wa Mataifa, Ban Ki Moon kwenye maelezo yake.

Miongoni mwa sababu kubwa zinazochangia tatizo la afya ya akili ni umaskini unaochangiwa kwa kiasi kikubwa na ukosefu wa ajira. Asimilia kubwa ya vijana walio chini ya miaka 25 au wale wanaohitimu masomo yao nchini hawana ajira.

Wanachuo wengi wameendelea kuzunguka huku na kule kuomba kazi bila mafanikio. Wengi wamekaa zaidi ya miaka mitatu nyumbani tangu wamalize masomo yao bila kuwa na ajira inayowaingizia kipato.

Na pia wachache wanaopata kazi, wamekuwa wakilipwa ujira mdogo na hivyo kuendelea kuishi maisha magumu. Ukosefu wa ajira na kukosa fedha za kujikimu, umewafanya vijana wengi kuwa na msongo wa mawazo, tatizo kubwa linalohusiana na afya ya akili.

Tatizo ni kubwa zaidi pale ambapo takwimu zinaonesha kuwa kwa wastani soko la ajira nchini lina uwezo wa kuzalisha ajira zipatazo 300,000 kwa mwaka katika sekta rasmi ukilinganisha na wastani wa wahitimu 600,000 hadi 800,000 wanaoingia katika soko la ajira nchini.

Kwa kijana ambaye hana mahali pa kuishi, hajui atakula nini kesho, hana fedha za kununua nguo, kukata tamaa na kuamua kufanya lolote si kitu anachoweza kukifikiria mara mbili.

Kwa vijana wa kiume wapo wanaoamua kuwa wezi au matapeli huku wengine wakijikuta wakiwa walevi wa kutupwa au kuvuta unga kama njia ya kupunguza msongo wa mawazo unaotokana na maisha magumu. Utumiaji wa vilevi hivyo, umechangia kwa kiasi kikubwa kuongeza tatizo la afya ya akili kwa vijana wengine.

Kwa wasichana, ukosefu wa ajira, huwaingiza wengi katika wimbi la kutumia miili yao kujipatia kipato kutoka kwa wanaume. Wengine hujikuta wakiolewa mapema na hivyo kupoteza ndoto za kujitegemea kielimu ili kujitegemea.

Mbaya zaidi katika maeneo ya vijijini kwakuwa wasichana wadogo huzalishwa katika umri mdogo na wengine kukumbana na unyanyasaji wa nyumbani kutoka kwa waume zao. Katika maeneo ya vijijini ambako shughuli kubwa ya kiuchumi ni kilimo, ufugaji au uvuvi, baadhi ya wasichana waliolewa, hujikuta wakiachiwa familia zao kwa muda mrefu na waume zao wanaoenda kutafuta maisha. Baadhi ya wanaume hao huondoka kimoja na kuwaachia wake mzigo wa ulezi wa familia.

Hivyo, tatizo kubwa la ajira kwa vijana lipo kwa wale ambao hawana elimu ya kutosha kustahili kuajiriwa katika ajira rasmi. Kwa mujibu wa survey iliyofanywa na Restless Development, Tanzania ina takriban watu milioni 25 walio chini ya miaka 25 nchini. Hiyo ina maana kuwa karibu nusu ya watu wote nchini ni vijana.

Dunia nzima, vijana wamekuwa wakitambulika kwa kuwa na mchango mkubwa kuanzia katika upatikanaji wa uhuru enzi za ukoloni hadi katika kuvumbua teknolojia mpya na kugundua njia mpya za sanaa na muziki. Vijana ndio wanaolisukuma zaidi gurudumu la maendeleo kwa uchapakazi wao kutokana na miili na akili zao kuwa na uchangamfu zaidi.

Hata hivyo Tanzania ni nchi iliyo na matabaka yanayotokana na umri na jinsia huku vijana wakioneana kutopewa fursa katika mchakato wa maamuzi katika hatua za kijamii na hata katika serikali.

Ili kuwapa nafasi zaidi vijana katika nafasi za juu za maamuzi, vijana wanapaswa kutambua kuwa huu ndio wakati wao na sio kesho. Vijana wanatakiwa kwanza kujiamini wao wenyewe kuwa hakuna nafasi ya baadaye kwakuwa huu ndio wakati unaowaruhusu kuwa wabunifu zaidi kushawishi maendeleo.

Mawazo yao mapya na njia zao tofauti za kukabiliana na mambo, yataleta utofauti mkubwa wa sera, maamuzi na muelekeo wa serikali au taasisi mbalimbali.

“Uongozi wa kizazi kipya upo tayari kushika hatamu za uongozi na kuijenga Tanzania mpya, kwa fikra mpya na maarifa mapya. Mabadiliko, kokote yalikotokea, yalidaiwa na kuongozwa na vijana. Vijana wa Tanzania washike usukani wa kuleta mabadiliko wanayoyataka. Ukiona kijana anamwambia kijana mwenzake hana uzoefu, basi kazi ya kuleta mabadiliko ni kubwa zaidi. Kutokuwa na uzoefu ni sifa ya kijana. Tusi kubwa kwa Obama mwaka 2008 lilikuwa ni kukosa uzoefu, kukosa rekodi. Tusi hilo lilikuwa muziki kwa wapiga kura wa Marekani. Tanzania mpya inahitaji viongozi wapya, mazoea mapya, fikra mpya na maarifa mapya. Inahitaji kuthubutu mambo makubwa sio kulinda uzoefu wa nyuma. Tunaweza,” aliandika January Makamba kwenye mtandao wa Facebook.

Ni kweli muda wa vijana ni sasa na sio kesho tena.

Maswali

(a) Ipe makala hii anwani mwafaka. (alama 1)

.....

(b) Ni wakati gani ambapo vijana huwa hatarini sana kukumbwa na tatizo la afya ya akilini.

(alama 1)

.....

.....

c) Ni nini lengo la Umoja wa Mataifa mwaka huu kuhusu vijana? (alama 1)

.....

d) Taja changamoto zinazowakumba vijana wenye matatizo ya afya ya akili. (alama 2)

.....

.....

.....

e) Eleza mambo ambayo huchangia matatizo ya afya ya akili miongoni mwa vijana.

(alama 4)

.....

.....

.....

f) Taja mambo ambayo huchangia kutamauka kwa vijana. (alama 3)

.....

.....

.....

g) Ukosefu wa ajira umechangia uozo upi miongoni mwa vijana? (alama 3)

.....

.....

.....

.....

.....

2. UFUPISHO

Soma taarifa ifuatayo kisha jibu maswali yanayofuata kulingana na maagizo.

Utoaji wa Huduma ya Kwanza.

Inaaminika kuwa majeruhi wengi katika mikasa ya ajali huaga au huathirika vibaya zaidi kutokana na hali mbaya ya uokoaji. Watu wengi ambao hujitolea kuokoa majeruhi baada ya ajali kama za barabarani, maporomoko ya ardhi au nyumba huwa hawang'amui hata chembe jinsi ya kukabiliana na uokoaji. Hatima ya juhudi zao ambazo hulenga kutenda mema ni kuathirika zaidi kwa majeruhi.

Hali ya uokoaji inaweza kurekebishwa kwa kutoa elimu ya huduma ya kwanza kwa umma. Elimu hii yahitajika na kila Mkenya kwani mikasa ya ajali za barabarani na nyinginezo inaendelea kutokea kila siku. Ajali zinapotokea, si ajabu kuona makundi ya waokoaji yakibeba majeruhi hobelahobela bila kuzingatia madhara yanayoweza kuwaongezea kutokana na ubebaji wao. Kutojua namna ya kumbeba majeruhi kunaweza kumhatarisha na hata kusababisha kifo.

Kuna mambo mbalimbali ambayo makundi ya waokoaji yanatakiwa kuzingatia wakati yanatoa huduma ya kuokoa. Kwanza, ni muhimu kuchunguza kama kuna hatari yoyote inayoweza ikatokea na kuwatia majeruhi na waokoaji hatarini zaidi. Makundi ya waokoaji yameweza kuhatarisha majeruhi kwa kuliingilia eneo la ajali mbumbumbu kama mzungu wa reli.

Hatua ya pili ni kutafuta idadi ya majeruhi. Pana uwezekano wa majeruhi kutupwa mbali na eneo la ajali. Vivyo hivyo, kuna majeruhi ambao huweweseka baada ya ajali na kuanza kutembea wasijue wanakoelekea. Wengi wao huanguka karibu na eneo la ajali au wakaenda mbali.

Hatua ya tatu ni kuchunguza kama majeruhi amezimia, moyo unapiga na jinsi anavyopumua. Ili kuhakikisha kuwa majeruhi anapumua, mwokoaji atazame kama kifua kinapanda na kushuka. Halikadhalika, mwokoaji anaweza kusikiliza au kuguza kifua na kuona kama kuna ishara za kupumua. Iwapo majeruhi anapumua, mwokoaji amweke katika hali ambayo itaimarisha kupumua kwake. Anaweza akamlaza chali au kumgeuza kwa pamoja na kichwa chake ili kufungua mkondo wa hewa. Pia, mwokoaji ahakikishe hamna chochote kinywani kinachoweza kumsakama. Ikiwa hapumui, mwokoaji anaweza kujaribu kumfanya apumue kwa kupuliza hewa mdomoni mwake. Fauka ya hayo, upulizaji wa hewa utahakikisha kuwa damu inazunguka mwilini vizuri.

Hatua nyingine ni kuchunguza vile amejeruhiwa. Chunguza kama majeraha ni vidonda tu au kuna kuvunjika kwa mifupa na kubainisha ni mfupa upi. Haya yatamwezesha mwokoaji kujua jinsi ya kumbeba majeruhi. Pakiwa na kuvunjika kwa mfupa, ni muhimu kutotumia kiungo kilichovunjika anapobebwa.

Pia, kuchunguza vile majeruhi amejeruhiwa, humwezesha mwokoaji kujua huduma ya dharura atakayotumia. Majeruhi akiwa anavuja damu sana, ni muhimu kuzuia uvujaji huu. Iwapo ni kidonda kidogo, kinahitaji kufungwa ili kuzuia uambukizaji. Mwokoaji anaweza kutumia kifaa chochote kilicho karibu kutolea huduma hizi. Kwa mfano, anaweza kupasua nguo ya majeruhi ili apate kitambaa cha kusaidia kuzuia kuvuja kwa damu au kumfunga kidonda.

Hatua inayofuata ni kumhamisha majeruhi kutoka eneo la ajali hadi hospitalini. Mwokoaji anaweza kuwatumia watu wengine kutafuta msaada. Wanaweza kupiga simu wakitumia nambari za simu za dharura kama zile za polisi, wazimamoto au makundi ya wataalamu wa shughuli za uokoaji. Nambari hii ya simu huwa 999 popote na huwa haina malipo. Wanaopiga simu ni vyema kutoa maelezo ya mahali ambapo ajali imetokea, aina ya ajali na huduma za dharura zinazohitajika pamoja na idadi ya majeruhi. Iwapo makundi haya ya uokoaji yameahidi kufika, ni bora kuyasubiri.

Ikiwa makundi ya wataalamu wa uokoaji hayakupatikana, ni jukumu la mwokoaji kuhakikisha majeruhi wamehamishwa na kupelekwa hospitalini. Majeruhi wakiwa wengi, ni bora kuanza na wale waliozimia au wenye matatizo ya kupumua kisha kuwaendea wanaovuja damu sana. Baadaye, mwokoaji awasaidie waliovunjika mifupa huku akimalizia na wenye majeraha yasiyohatarisha maisha. Ni muhimu kuwabeba majeruhi kwa kutumia machela. Hii hupunguza kuathirika zaidi kwa majeruhi. Iwapo hamna machela karibu, mwokoaji anaweza kuunda moja kwa kutumia vipande viwili vya mbao, blanketi, shuka au makoti. Ujuzi wa huduma ya kwanza ni mojawapo ya mambo muhimu ambavo kila mtu anapaswa kuwa nayo.

Maswali :

- (a) Fupisha aya mbili za kwanza kwa maneno **55 – 65**. (alama 6, 1 utiririko)

Nakala chafu

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Nakala safi

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

(b) Eleza kwa kutumia maneno 90-100, hatua zinazotakiwa kufuatwa wakati wa uokoaji.

(alama 8, utiririko 1)

Nakala chafu

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Nakala safi

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

SARUFI

(a) Eleza maana ya neno changamano huku ukitolea mfano. (alama 2)

.....
.....
.....

(b) Andika sentensi ifuatayo katika kauli iliyo mabanoni. (alama 2)
Paka analamba mchuzi (kutendwa)

.....
.....

(c) Akifika sentensi ifuatayo kwa kutumia alama ya kibainishi kisha eleza matumizi yake. (alama 2)
Ntakwenda Unguja mwezi wa Disemba

.....
.....

(d) Bainisha aina ya neno lililopigiwa mstari katika sentensi ifuatayo. (alama 1)
Kuimba kwa Yusufu kunaudhi

.....
.....

(e) Andika sentensi ifuatayo katika umoja. (alama 2)
Manukato haya yananukia vizuri

.....
.....

(f) Eleza matumizi ya ku katika jozi zifuatazo za sentensi. (alama 3)
(i) Kuchora kwao kulikuwa kwa uangalifu mkubwa
(ii) Nilikuita lakini hukuitika

.....
.....
.....
.....

(g) Maneno yafuatayo yako katika ngeli gani. (alama 2)

Kero.....

Nywele

(h) Tambua viambishi awali na tamati katika neno ajaye (alama 3)

.....
.....

(i) Ikarabati sentensi hii: (alama 2)
Mpira yangu amepotea

.....
.....

(j) Tambua aina ya chagizo katika sentensi ifuatayo. (alama 2)
Walimu wataenda Mombasa Ijumaa ijayo.

.....
.....

(k) Tambua na ueleze aina za vivumishi katika sentensi zifuatazo. (alama 2)
(i) Viatu vyangu vimepotea

.....
.....

(ii) Viatu vyenyewe vinapendeza

.....
.....

(l) Badilisha sentensi iwe katika hali ya kuamuru. (alama 1)
Rutto fagia chumba.

(m) Andika sentensi ifuatayo kulingana na maagizo. (alama 1)
Mwanasiasa huyu alishinda kura. (Tumia kiashiria kisistizi)

(n) Onyesha hali katika sentensi zifuatazo. (alama 2)
(i) Huenda mvua isinyeshe msimu huu.

(ii) Waislamu huenda msikitini kuomba kila Ijumaa.

(o) Changanua sentensi ifuatayo kwa njia ya matawi. (alama 4)
Aliyetujengea nyumba ni Omari

.....
.....
.....
.....
.....
.....

(p) Andika kwa usemi wa taarifa. (alama 2)
“Nitakuja kwenu kesho,” Mwalimu alisema.

.....
.....

(q) Tambua na ueleze virai katika sentensi hii. (alama 2)
Kisichana kile kimejirembesha kwa manukato mazuri ajabu

.....
.....

(r) Eleza tofuati baina ya sentensi hizi; (alama 2)
(i) Ningekuwa na pesa ningesafiri kwenda Pwani.

.....
.....

(ii) Ningalikuwa na pesa ningalisafiri kwenda Pwani.

.....
.....

(s) Tunga sentensi moja iliyo na shamirisho kitondo, kipozi na ala. (alama 3)

.....
.....

ISIMU JAMII

a) ...ya leo ni kuwapa pole wanaofuata na kuenzi makala ya Burudani, toleo la kila Ijumaa. Mwanamziki huyu aliteka nyoyo za wapenzi wa mtindo huu wa mziki. Kwa kweli ya Muumba hufumbwa tu! Mnapoyasoma wakumbukeni jamaa na wapenzi wa nyimbo zake.

i. Tambua sajili hii na utoe Ushahidi. (alama 2)

.....
.....
.....

ii. Fafanua sifa zozote za sajili hii. (alama 4)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

b) Taja mambo yoyote manne yanayofanywa na Serikali yetu kuimarisha lugha ya Kiswahili. (alama 4)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....